

УДК 334.027:334.028

Булаг М. А.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри інноваційного менеджменту та управління бізнес-процесами КЕІ ДВНЗ “КНЕУ імені Вадима Гетьмана”

ОСНОВНІ МАРКЕРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАУКОВОГО ПІДХОДУ ДО ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ТА АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ

У статті розкрито поняття “аграрна політика”, “продовольча безпека”. Зазначено основні підходи до сучасного трактування аграрної політики. Виокремлено завдання та мету механізму державної підтримки сільського господарства. Запропоновано вирішення питання регулювання аграрної політики за рахунок підвищення рівня продовольчої безпеки країни.

Ключові слова: аграрна політика, бюджетна підтримка, державний механізм регулювання сільського господарства, продовольча безпека країни.

У статті раскрыто понятие “аграрная политика” и “продовольственная безопасность”. Отмечены основные подходы к современной трактовке аграрной политики. Обозначены задание и цель функционирования механизма государственной поддержки сельского хозяйства. Предложено решение вопроса регуляции аграрной политики за счет повышения уровня продовольственной безопасности страны.

Ключевые слова: аграрная политика, бюджетная поддержка, государственный механизм регулирования сельского хозяйства, продовольственная безопасность страны.

A concept is exposed agrarian policy, food safety. The basic going is marked near modern interpretation of agrarian policy. A task is selected and sweep the mechanism of state support of agriculture. Solution of question of adjusting of agrarian policy is offered due to the increase of food strength of country security.

Keywords: agrarian policy, budgetary support, state mechanism of adjusting of agriculture, food safety of country.

Постановка проблеми. Продовольча та значною мірою фінансова безпека країни, підвищення соціальних стандартів життя громадян залежать від ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва. Водночас сільське господарство є однією з найменш конкурентоспро-

можних галузей економіки, його функціонування залежить від державної підтримки. В умовах обмеженості державних ресурсів та зростання конкуренції роль цієї підтримки ще більше зростає, в тому числі щодо максимального забезпечення загальнодержавних інтересів та ефективності її заходів. Зокрема, державна підтримка сільського господарства має враховувати вплив загальноекономічної кризи, спад реального рівня доходів населення, високу інфляцію, диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію і промислову продукцію для сільського господарства, недосконалість кредитно-фінансової системи та ін. При цьому державна підтримка має забезпечувати виконання зобов'язань України, взятих при вступі до Світової організації торгівлі, а також правил цієї організації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання необхідності та ефективності застосування різних форм державної аграрної підтримки сільського господарства розглядалися в працях багатьох вчених, зокрема класиків: С. Л. Брю, Дж. М. Кейнса, П. Самуельсона, А. Сміта, М. Трейсі, російських вчених І. І. Кузьміна, Ю. С. Сокурова, О. Г. Строкової, Б. А. Чернякова та ін. Серед українських вчених, які приділили увагу розробці наукових засад функціонування державної аграрної політики підтримки сільського господарства, відомі наукові дослідження О. М. Бородіної, М. П. Вітковського, В. П. Галушка, О. Є. Гудзь, М. Я. Дем'яненка, А. Д. Діброви, М. М. Ільчука, М. В. Калінчика, О. М. Карасика, С. М. Кваші, І. В. Кобути, П. А. Лайка, Ю. Я. Лузана, І. І. Лукінова, Ю. О. Лупенка, В. М. Малеса, М. Й. Маліка, О. М. Могильного, Л. В. Молдаван, О. О. Непочатенко, П. Т. Саблука, П. А. Стецюка, Б. Й. Пасхавера, І. В. Прокопи, А. В. Фурси, О. М. Шпичака, О. С. та ін. Однак теоретичні та методологічні аспекти проблеми застосування різних важелів механізму аграрної політики залишаються недостатньо дослідженими і потребують поглибленого опрацювання.

Мета і завдання дослідження. Метою цього дослідження є теоретичне обґрунтування та визначення основних маркерів трансформації наукового підходу до вирішення питання регулювання державної підтримки та аграрної політики, застосування яких забезпечить продовольчу безпеку країни і відповідатиме вимогам СОТ. Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

- узагальнити теоретичні розробки щодо організації та змісту державної аграрної політики;
- визначити складові й дієвість механізму державного регулювання та форм здійснення державної підтримки сільського господарства України на сучасному етапі;
- здійснити оцінку ефективності застосування діючих механізмів аграрної політики в сучасних умовах розвитку системи державного регулювання;

– запропонувати основні маркери трансформації наукового підходу до вирішення питання регулювання аграрної політики.

Виклад основного матеріалу. Нині, в умовах продовження аграрних реформ, багато розмірковують про державну підтримку, формулюють та дають пояснення, розглядають її економічну сутність, необхідність і доцільність [3]. Щодо державної підтримки сільського господарства, то, як правило, науковці згадують її в контексті державного регулювання [5]. Багато авторів ототожнюють державне регулювання з державною підтримкою, вважаючи ці поняття синонімами. Однак варто зазначити, що система державного регулювання включає в себе дві підсистеми: а) державне економічне регулювання; б) державне адміністративне регулювання. Зважаючи на той факт, що для реалізації таких методів державної підтримки, як надання безвідсоткових бюджетних позик, податкових пільг, реструктуризації боргів і фінансовий лізинг для сільськогосподарських виробників, залучають бюджетні кошти, припускаємо, що поняття “державна підтримка” та “бюджетна підтримка” є тотожними (рис. 1).

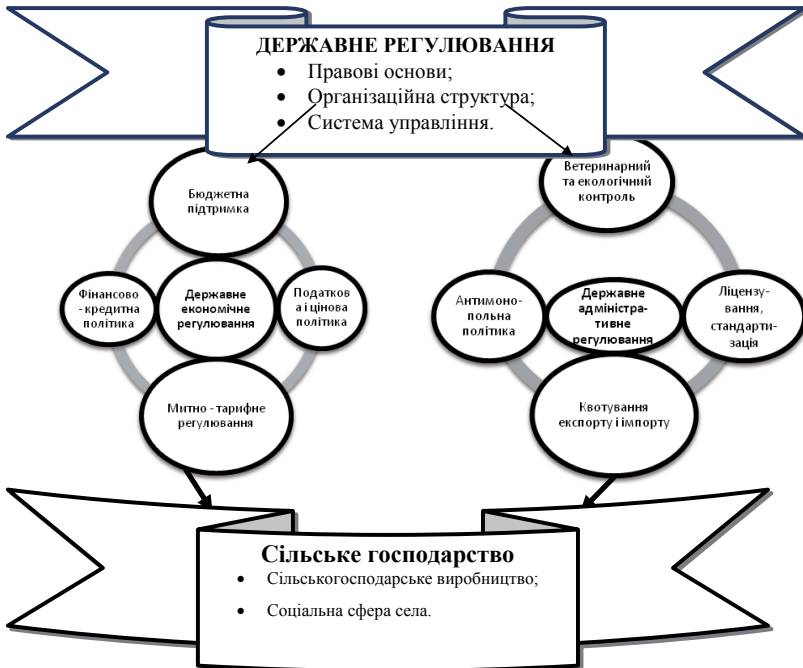

Рис. 1. Механізм державного регулювання сільського господарства

У цьому аспекті управління видатками бюджету на розвиток сільського господарства можна розглядати як метод державної підтримки сільського господарства, стратегічний ресурс, що дає змогу розв'язувати пріоритетні, перспективні завдання розвитку галузі сільського господарства. Таким чином, під державною підтримкою сільського господарства П. Гайдуцький, як і деякі інші автори, розуміє виплату грошових коштів з державного бюджету товаровиробникам, тобто дотації і субсидії, та не виключає інші методи державної підтримки, не пов'язані з прямою передачею фінансових ресурсів: закупівельні інтервенції, страхування, кредитування, компенсування засобів виробництва [2].

Термін “підтримка” відображає соціальний бік регулювання, до якого входить поняття “допомога” [1]. Підтримка розглядається як комплекс засобів, спрямованих на стабілізацію, відновлення й поліпшення наявного економічного становища об'єкта.

Державна підтримка здійснюється в таких формах:

1. Пряма підтримка – передача фінансових засобів безпосередньо сільськогосподарському товаровиробнику, що здійснюється у вигляді:

- витрат на заходи щодо поліпшення родючості ґрунту;
- дотування сільськогосподарської продукції, дотування тваринництва;
- часткове компенсування виробничих витрат на придбання матеріальних ресурсів, у тому числі засобів хімізації та захисту рослин, енергоносіїв, транспортних витрат, страхових внесків і страхування врожаю сільськогосподарських культур, відсотків по кредитах;
- лізинг сільськогосподарської техніки та племінних тварин з використанням бюджетних коштів;
- виділення прямих державних субсидій;
- фінансування капітальних вкладень;
- податкові пільги;
- пільгове кредитування [7].

2. Непряма підтримка сільського господарства – це така форма державної підтримки, що опосередковано впливає на доходи сільськогосподарського товаровиробника, але пов'язана з видатками бюджету:

- державні закупівельні інтервенції на ринках сільськогосподарської продукції та продовольства;
- реструктуризація заборгованості сільськогосподарських підприємств перед бюджетом;
- податкові пільги;
- пільгове кредитування;
- розвиток та освоєння сучасних інформаційних технологій;
- інформаційне забезпечення сільського господарства [7].

Обидві форми державної підтримки є фінансово-економічними засобами державного регулювання сільського господарства. На основі цього можна дійти висновку, що поняття державного регулювання включає в себе поняття “державна підтримка”. Тобто державна бюджетна підтримка є одним із фінансово-економічних важелів державного регулювання.

Щодо ефективності застосування тих чи інших форм державної підтримки, то пряме фінансування завжди дає швидший результат у вирішенні того чи іншого питання.

Таким чином, у ринкових умовах державна підтримка та регулювання повинні передбачати не лише пряму передачу коштів підприємствам досліджуваної нами галузі сільського господарства, а й засоби, спрямовані на підтримку ефективного розвитку виробництва, тобто непрямую державну підтримку. Звідси під державною підтримкою сільського господарства слід розуміти законодавчо оформлену систему захисних дій, що здійснюються за рахунок коштів державного бюджету, спрямованих на забезпечення розвитку сільського господарства, підвищення ефективності виробництва та доходів товаровиробників. Крім того, державна підтримка за обсягами й напрямками повинна відповідати правилам СОТ і взятим Україною двостороннім зобов'язанням перед країнами-членами СОТ і водночас бути достатньою для забезпечення продовольчої безпеки країни [6]. Таким чином, на нашу думку, основна мета державної підтримки сільського господарства – це забезпечення продовольчої безпеки сільського господарства. Відповідно, основними завданнями державної підтримки сільського господарства є насамперед підвищення доходів і добробуту виробників сільськогосподарської продукції і підтримка виробників продукції на рівні, що дозволяє конкурувати з аналогічною імпортною продукцією. Кожній країні з ринковою економікою відповідає певна сформована модель аграрної економіки, специфіка якої визначається за такими основними ознаками, як масштаби, напрями, механізми та інструменти їх реалізації.

Спільними напрямками аграрної політики урядів в економічно високорозвинутих країнах є:

- забезпечення підвищення родючості земель та захист довкілля на основі регулювання земельних відносин;

- програма забезпечення національної продовольчої безпеки з дотриманням рекомендованих норм споживання населенням продуктів харчування з урахуванням дії політичних, економічних, соціальних, культурних, психологічних та інших чинників її розвитку. Для попередження потенційної продовольчої залежності країни мають приділяти належну увагу сільськогосподарській галузі. Ступінь втручання

держави залежить від ефективності аграрного бізнесу в тій чи іншій країні;

- контроль за якістю продукції;
- регулювання аграрного ринку за допомогою економічних методів;
- встановлення гарантованих або заставних цін на основні види аграрної продукції; вилучення земельних площ з обробітку; передбачення системи квотування ринку деяких продуктів, спеціальних доплат, субсидій і субвенцій;
- сприяння науково-технічному прогресу в сільському господарстві, підготовка кадрів, формування виробничої та соціальної інфраструктури.

Визначення основних положень аграрної політики ґрунтується на головній меті, якої треба досягти, з урахуванням досвіду минулого та напрямів подальшого розвитку. Прийняттю стратегічних рішень має передувати детальний економічний прогноз можливих результатів у всіх сферах діяльності.

Як передбачає концепція ФАО, “продовольча безпека – це ситуація, при якій всі люди завжди мають фізичний і економічний доступ до безпечного і поживного продовольства, в достатній кількості для задоволення своїх потреб і переваг в їжі, в обсягах, необхідних для активного здорового життя” [4]. При цьому не обумовлено незалежність від зовнішніх умов, тому що деякі країни з огляду на особливості географічного розташування не в змозі повністю її забезпечити.

Наближене визначення до наведеного вище пропонує Агенство США з питань міжнародного розвитку (USAID). Продовольча безпека означає присутність трьох елементів – доступність, наявність, використання, а всі верстви населення постійний фізичний та економічний доступ до достатньої кількості продовольства для задоволення потреб у харчових продуктах, необхідних для продуктивного та здорового життя [7].

На підставі узагальнення визначень поняття “продовольча безпека” пропонуємо таке тлумачення цього терміна. Продовольча безпека характеризує економічну стійкість і політичну незалежність держави, є важливим складовим елементом “продовольчого пріоритету” національної аграрної політики, тому її завдання – забезпечувати первинні потреби свого населення без шкоди національним інтересам. Державна аграрна політика повинна передбачати організацію, управління і контроль за інституційною, економічною, торговою, фінансовою, кредитною, інноваційною, інвестиційною, науково-технічною та іншими системами, через які забезпечується підтримка сільськогосподарського сектору, регулювання діяльності харчової промисловості та продовольчої розподільної системи продуктів харчування.

Негативним чинником аграрних перетворень в Україні залишається недостатній рівень реформування кредитно-фінансового механізму. Фінансова нестабільність знижує темпи оновлення сільськогосподарського сектору, що негативно впливає на забезпечення продовольчої безпеки. Реформування системи кредитування є однією з умов вирішення проблеми забезпечення населення якісними продуктами харчування і виходу сільськогосподарського сектору з фінансової кризи.

Незважаючи на те, що український уряд вжив низку заходів для часткового розв’язання цієї проблеми, вирішити її в повному обсязі поки що не вдається. Основним шляхом тут залишається надання державних інвестиційних кредитів. Інструментами здійснення державних інвестицій повинні стати державні цільові програми і система конкурсів. У цьому питанні велика роль належить механізму розподілу державних інвестиційних ресурсів, що надаються як на безповоротній, так і на поворотній основі.

Висновки. Щоб вирішити проблему підвищення рівня продовольчої безпеки, необхідно стабілізувати виробництво продовольчих продуктів і змінити його структуру, орієнтуючись на ринковий попит, дбати про підвищення якості продукції. Розв’язання цього завдання у ринкових умовах господарювання можливе за умови поєднання передбачених державою заходів з ефективним використанням внутрішніх резервів аграрного сектору економіки. Для цього необхідно:

- забезпечити збалансоване функціонування агропромислового комплексу і його найважливішої галузі – сільського господарства в режимі розширеного відтворення як у звичайних, так і в екстремальних ситуаціях у поєднанні зі взаємовигідною зовнішньоекономічною співпрацею і міжнародною кооперацією виробництва;

- раціоналізувати структуру зовнішньої торгівлі продовольством і сільськогосподарською сировиною, що передбачає максимально допустимий рівень задоволення ними внутрішніх потреб країни за рахунок імпорту з урахуванням використання прийнятих міжнародною практикою торгівлі захисних заходів щодо вітчизняних товаровиробників;

- забезпечити активізацію і реальність державного регулювання процесів, пов’язаних з виробництвом, збутом і використанням продовольства та сільськогосподарської сировини, здатної гарантувати нормальне функціонування вітчизняного продовольчого ринку як у звичайних, так і в екстремальних умовах.

Література:

1. Бурда М. Макроэкономика : учебник / М. Бурда, Ч. Виплош – 2-е изд.; пер. с англ. Г. В. Борисова, И. В. Розмаинского, А. А. Фофонова, К. А. Холодилина; под ред. канд. экон. наук В. В. Лукашевича, К. А. Холодилина. – СПб. : Судостроение, 2002. – 544 с.
2. Гайдуцький П. І. Про основні заходи реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільських територій / П. І. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 43–48.
3. Олійник Д. С. Необхідність та напрямки бюджетної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні / Д. С. Олійник // Наук. праці НДФІ. – 2002. – № 4 (19). – С. 13–19.
4. Основы экономической теории / под ред. С. В. Мочерного. – Тернополь : АТ “Тарнекс”, 1993. – 152 с.
5. Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2007 році”.
6. Свідерська І. М. Вплив механізмів державної підтримки на сільськогосподарське виробництво в умовах невизначеності / І. М. Свідерська // Удосконалення економічного механізму функціонування аграрних підприємств в умовах невизначеності: Зб. наук. пр. міжнародної науково-практичної конференції 19-20 травня 2004 р. – К. : КНЕУ, 2004. – С. 307-312.
7. Титарчук І. М. Державна фінансова підтримка сільського господарства в зарубіжних країнах / І. М. Титарчук // Науковий вісник НАУ. – 2004. – Вип. 76. – С. 239-242.